

ВНУТРІШНЬОСИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

*С. М. Приліпко, к. е. н., доцент,
Національна академія державного управління
при Президентіві України*

*О.В. Макушок, к. е. н., доцент,
Уманський національний університет садівництва*

У статті визначено важливість обслуговуючої кооперації у забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій. Наведені основні внутрішньосистемні проблеми, що стримують

кооперативний рух на селі. Проаналізовано та узагальнено нормативні, оптимізаційні та стабілізуючі чинники для формування кооперативних відносин у аграрній сфері.

Постановка проблеми. Світова практика кооперативного руху засвідчує його прогресивний вплив на економічний і соціальний устрій суспільства. У світі діє понад 120 різновидів кооперативів, загальною чисельністю понад 700 тис. од., до яких входять понад 800 млн учасників [1]. Обслуговуюча кооперація в Україні за роки свого існування також доводить свою важливість, корисність і ефективність. Сучасна обслуговуюча система кооперації виступає змістовним соціально-економічним явищем. В обслуговуючій кооперації тісно переплетені економічні і соціальні інтереси людей. Це не стільки санкціонований державою інститут, скільки інститут, що виник з прямого волевиявлення людей. Обслуговуюча кооперація вирішує не тільки вузькокооперативні завдання у сфері задоволення економічних, соціальних, побутових та інших потреб її учасників, а й виконує ряд державних функцій щодо надання послуг населенню у сфері розбудови та розвитку соціальної інфраструктури [2].

На даний час процес формування і розвитку обслуговуючої кооперації йде в напрямі розширення та різноманіття її організаційних форм. Надаючи послуги, в основному, сільським мешканцям, обслуговуюча кооперація продовжує залишатися лідером кооперативного руху в Україні і виступає необхідним компонентом реалізації соціальних програм розвитку сільських територій. Саме науково-теоретична та практична значимість вказаної проблеми обумовила актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі вчені як А. Є. Величко [3], В. В. Зіновчук [2], М. А. Крутько [4], Г. А. Торосян [5], Г. В. Фінашина [6] присвятили свої дослідження питанням розвитку теорії кооперації та кооперативного руху. Теоретико-методологічні положення розвитку регіонів та сільських територій висвітлено у працях Ю. О. Лупенка [7], О. М. Могильного [7], М. К. Орлатого [7]. Напрацювання цих та багатьох інших науковців мають важливе значення в теорії функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і розкривають специфічні умови, проблеми та перспективи реалізації кооперативних підходів у забезпеченні діяльності аграрних товаровиробників. Однак, на сучасному етапі розвитку кооперативного сектору не всі теоретико-практичні аспекти достатньо вивчені й належним чином вирішені.

Мета і методика дослідження. Метою дослідження є встановлення місця і ролі сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів та їх впливу на розвиток сільських територій, а також виявлення основних проблем та напрямів розвитку обслуговуючих кооперативів на селі. В ході дослідження використано такі методи: аналізу, синтезу, аналогії, системного підходу та систематизації, які дозволили узагальнити очікувані результати від реалізації проекту.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на всі труднощі відродження, обслуговуюча кооперація – це органічний, структурний елемент АПК, що функціонує у відповідності до ринкових та економічних законів, що зумовлені як особливостями кооперативної сфери розширеного відтворення, так і специфічними моментами, обумовленими сферою АПК. При цьому цільова економічна функція обслуговуючої кооперації полягає у доведенні матеріальних благ до споживача, а основна її цінність полягає у соціальній спрямованості. Обслуговуюча кооперація, поєднує у собі особисті, колективні та суспільні інтереси, створює реальні передумови для розвитку сільських територій [5, с.46].

Слід зазначити, що обслуговуючі кооперативи є альтернативною формою організації сільського господарства. Разом з тим, обслуговуюча кооперація ґрунтується за специфічних засадах і формі самоорганізації населення, взаємної підтримки, об'єднання побутових і господарських сфер життя людини. Згідно із визначенням, що надається у ст. 2 Закону України «Про кооперацію», обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності [8]. Згідно Класифікації організаційно-правових форм господарювання (ДК 002:2004), обслуговуючими є кооперативи, які утворюються шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим суб'єктам тільки в обсязі, який не перевищує 20% загального обороту кооперативу [9]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші [10].

Виконання обслуговуючою кооперацією господарської та соціальної функцій підтверджує її важливість у розвитку аграрного сектора і підвищення рівня життя сільського жителя [11]. Однак,

становлення кооперативних процесів в Україні відбувається не так успішно. Головними причинами, що стримують розвиток кооперативних процесів, на нашу думку, є внутрішньосистемні проблеми у сфері кооперації разом з недостатньою цілеспрямованою підтримкою з боку держави. Як правило, її внутрішньосистемні проблеми пов'язані, перш за все, зі «слабкою соціально-суб'єктною базою кооперації». Саме ця причина є головною для всіх кооперативних структур у країні. Потенційними учасниками обслуговуючої кооперації, на сьогодні, є власники особистих підсобних господарств, фермерські господарства, невеликі агрофірми. Однак, міжгосподарська кооперація, поки що, знаходиться у зародковому стані, як із-за причин просторового розосередження самостійних селянських господарств, так і через процеси соціальної диференціації, що активно розвиваються. Великі господарства, як правило, не зацікавлені у розвитку кооперативних зв'язків. Вони вважають за краще вирішувати свої проблеми самостійно. Решта – не готові до організації вертикальних кооперативних об'єднань та структур (обслуговуючих кооперативів з постачання, сервісу тощо).

Другою важливою проблемою, що стримує розвиток обслуговуючої кооперації на селі, є низька практика господарського самоврядування у сільських жителів, відсутність знань про роль та значимість кооперативів в аграрній сфері, невідповідність фахівців і керівників самих кооперативних організацій і об'єднань.

Третьою проблемою є зношеність матеріально-технічної бази суб'єктів обслуговуючої кооперації (будівель, споруд, техніки, обладнання тощо), яка гостро потребує інвестування, реконструкції і технічного переоснащення, перепрофілювання і нового будівництва.

Ще однією з проблем, що викликає внутрішньосистемні протиріччя обслуговуючої кооперації, є неможливість отримання додаткових доходів переважно через обслуговування тільки своїх членів кооперативу, оскільки такий кооператив може втратити статус неприбутковості та бути виключений з державного реєстру неприбуткових підприємств, установ та організацій.

Для подолання зазначених проблем та подальшого розвитку кооперативних відносин варто зосередити увагу на конкретних чинниках: нормативних, оптимізаційних та стабілізуючих. До нормативних чинників слід віднести: мотивацію у створенні кооперативу, спосіб залучення стартового капіталу і формування пайового фонду, стабілізацію фінансово-економічного стану сільськогосподарських виробників та надавачів послуг, збереження специфіки кооперативного руху, інформаційно-консультативну й

науково-дослідницьку підтримку розвитку потреб кооперації та кооперативних обслуговуючих формувань. Оптимізаційні чинники формуються на основі: законодавчої бази розвитку кооперації, наявності правових гарантій і захисту прав власності, системи оподаткування та податкових пільг, фінансово-кредитного обслуговування, інституційних перетворень в аграрній сфері і появи нових господарюючих суб'єктів, що потребують послуг. До стабілізуючих чинників слід віднести: наявність і рівень розвитку інфраструктури, рівень умов та можливостей для розвитку різного роду організаційних форм та утворень обслуговуючої кооперації. Серед зазначених факторів найбільш слабкими у розвитку обслуговуючої кооперації є саме нормативні. Виникає парадоксальна ситуація – є досвід, мотивація і матеріально-технічна база, однак моделі, структури, напрями та процедури створення обслуговуючих кооперативів достатнім чином не відпрацьовані. Також, слабкорозвиненою є консультативна, інформаційна та науково-методична робота. Існуючий досвід розвитку організаційних форм обслуговуючої кооперації не відповідає умовам сьогодення. Це пояснюється психологічною неготовністю людей до пошуку нетрадиційних форм організації робіт та надання послуг [4, с.203]. У зв'язку з цим, великого значення у розвитку обслуговуючих кооперативів надається саме стабілізуючим чинникам, пріоритетом яких є розробка та упровадження інноваційних форм та заходів державної підтримки кооперативного руху.

Висновки. Становлення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні є складною соціально-економічною проблемою, зумовлену виникненням внутрішньосистемних факторів. Їх вирішення неможливе без чіткого розуміння суті та принципів кооперативних організацій, розбудови кооперації на селі як складової частини державної аграрної політики, створення відповідної законодавчої бази і здійснення необхідних організаційних заходів на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. The International Cooperative Alliance. (Official Website). Retrieved from: <https://ica.coop/en/the-alliance>.
2. Зіновчук В.В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В. В. Зіновчук // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2012. – № 1(2). – С. 3-12
3. Величко А.Є. Формування обслуговуючих кооперативів. Дієвий шлях сталого розвитку сільських територій / А.Є. Величко // Вісник ДДАУ. – 2013. – № 2. – С. 201-204.

4. Крутько М. А. Стан та етапи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М.А. Крутько // Вісник Харківського НТУ сільського господарства. – 2014. – Вип. 149. – С. 202-207.
5. Торосян Г.А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій / Г.А. Торосян // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 19. – С. 45-48.
6. Фінашина Г.В. Економічна оцінка досконалості механізму сільськогосподарської кооперації / Г.В. Фінашина // Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва. – 2011. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.
7. Орлатий М.К. Розвиток сільських територій України // М.К. Орлатий, Ю.О. Лупенко, О.М. Могильний // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – К.: Вид-во НАДУ. – № 1. – 2006. – С.214-224.
8. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), ред. від 06.11.2014. N 1206-VII.
9. Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004 (згідно з наказом Державного комітету статистики України від 25 червня 2004 р. №401). – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/kspovo/kopfg/>
10. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 5495-VI від 20.11.2012.
11. Управління сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами: практичний посібник / С. М. Приліпко, О. В. Макушок, Н.О. Шевченко, О.М. Дубін, Т.Я. Лепьошкіна та ін. – Черкаси: Видавець Вовчок О.Ю., 2017. – 200 с.